

'IK VOEL ME ZO VERDOMD ALLEEN'

Het verhaal van Daan

VANESSA OLIVIER-PIJPERS, COÖRDINATOR

CENTRUM VOOR CONSULTATIE EN EXPERTISE

leren van
casussen

beschrijf je eigen casus

'IK VOEL ME ZO VERDOMD ALLEEN'

INTRODUCTIE

Hallo, mijn naam is Vanessa Olivier-Pijpers. Ik werk als coördinator bij het CCE. Dit verhaal gaat over Daan, die uit de bocht is gevlogen binnen zijn dierbare pleeggezin en nu dreigt vast te lopen binnen de gesloten jeugdhulpverlening. Maar meer nog gaat het verhaal over zijn gevoel niet gehoord of gezien te worden door de mensen om hem heen.

PROBLEEMSITUATIE

Daan is een leuke, vlotte jongen van 16 jaar, waarmee je gemakkelijk contact legt. Maar het is ook een jongen die veel blowt, spijbelt, rondhangt op straat en licht criminele activiteiten doet. Hij heeft veel moeite om zich aan afspraken te houden en daardoor komt hij regelmatig in conflict met zijn omgeving, soms met agressie. In gesprekken met zijn begeleiders lijkt hij alles goed te begrijpen en belooft hij beterschap. Helaas... de volgende dag staat hij weer op de Telex. Daan wordt weer vermist.

De biologische ouders van Daan zijn verstandelijk beperkt en pedagogisch onmachtig om hem op te voeden. Met acht maanden wordt hij daarom met een ondertoezichtstelling in het pleeggezin geplaatst. Zijn pleegouders worden Daan erg dierbaar.

Daan heeft problemen als hij opgroeit in het pleeggezin, al vroeg wordt de diagnose ADHD gesteld en op de basisschool wordt de jeugdhulpverlening ingeschakeld. Hij heeft een gemiddelde intelligentie.

De overgang naar de VMBO is lastig. Na 1½jaar wordt hij zelfs verwijderd van school omdat hij niet kan voldoen aan de eisen gesteld aan zijn gedrag; hij spijbelt, luistert niet, is niet stuurbaar.

Sinds 2 jaar heeft Daan ook de diagnose oppositioneel opstandig gedrag, ODD. Omdat hij veel belooft, maar er niet naar handelt, zien hulpverleners zijn gebrek aan motivatie als het grootste probleem. Ze zijn bang voor een verstoorde persoonlijkheidsontwikkeling.

Zijn pleegouders voelen zich onmachtig om Daan te ondersteunen en als hij 14 is, wordt Daan door zijn voogd uit huis geplaatst naar de gesloten jeugdhulpverlening. Dit is zeer traumatisch voor Daan.

Ter ondersteuning krijgt Daan ambulante hulp bij de Jellinek kliniek vanwege zijn verslaving. Maar ook hier dreigt hij vast te lopen, een perspectief voor hem formuleren lukt onvoldoende.

BEELDVORMING

Daan is pleegkind, want zijn biologische ouders konden hem geen veilig thuis bieden. Hij heeft de wens om de achternaam van zijn pleegouders over te nemen om zo echt deel van de familie te worden. Voor zijn gevoel is dat laatste nog niet gebeurd.

In de gesloten jeugdhulpverlening waar hij lange tijd woont, heeft Daan veel conflicten.

Daan: De discussie met mensen aangaan is eigenlijk meer dat ze de discussie met mij aangaan. Het komt van twee kanten. Allebei helpen, zo gaat dat. Vooral als je binnen zit. Je bent het niet snel met iemand eens en al helemaal niet met de leiding die vertelt ga maar naar je kamer. Daar ga je niet snel mee akkoord.

Int.: Wat doe je dan (je zit in een gesloten jeugdhulpverleningsafdeling), als ze zeggen dat je naar je kamer moet?

Daan: Dan werk je tegen en meestal dan wordt er op het alarm gedrukt en dan wordt je op de grond gewerkt en alsnog naar op je kamer gezet of in de isolatie.

Int.: Wat is op de grond gewerkt?

Daan: Ligt er aan hoe jij meewerkt. Als je meewerkt mag je meelopen en als je niet meewerkt dan wordt je in een greep gelegd en op de grond gedrukt. Dat is geen pretje.

Bij conflicten heeft Daan snel het gevoel dat begeleiders niet naar hem luisteren. Dáárdoor ontstaan er volgens hem problemen; zijn aandeel in het probleem is gering. Dat gevoel – dat er niet naar hem geluisterd wordt – is erg belangrijk. Het raakt diezelfde diepere angst die Daan zelf niet onder ogen wil zien, namelijk angst om er niet bij horen, om afgewezen te worden, met als gevolg een laag zelfbeeld en weinig eigenwaarde. Om de pijn van afwijzing weg te drukken, geeft hij dus anderen de schuld. Het ligt niet aan hem.

Daan heeft de diagnoses ADHD en ODD. Bij Daan betekent dit een informatieverwerkingsprobleem, geringe frustratie-tolerantie, een beperkt werkgeheugen en beperkt zelfsturend handelen. Ook overziet hij de gevolgen van zijn handelen niet en van jongsaf aan vertoont hij druk en soms 'thrill seeking' gedrag. Als kind loopt hij bijvoorbeeld in de dakgoot van het huis; gewoon voor de kick.

De ADHD en ODD problematiek maken Daan impulsief. Hij raakt verzeild in onoverzichtelijke situaties en overziet niet de consequenties voor zichzelf of voor anderen. Door zijn problemen met informatieverwerking wordt hij bovendien snel overspoeld.

Daan: Voorbeeld wanneer je weg wilt. In mijn hoofd werd het te druk en zag ik geen uitweg meer. Ik voelde me in het nauw gedreven.

Int.: Hoe wordt je in het nauw gedreven?

Daan: Ze dreigen met alarm. Iedereen bemoeit zich er mee. Ze komen te dicht bij, daar heb ik geen zin in.

In zo'n situatie, waarin hij impulsief is en zich door informatie overspoeld voelt, is het voor Daan moeilijk zich aan regels te houden. Om zich staande

te houden, heeft Daan een eigen, egocentrisch wereldbeeld gemaakt, waarin de centrale regel is dat hij zijn eigen gang mag gaan. Als het voor hem goed voelt, dan is het toegestaan. Zo 'n houding past natuurlijk niet in de maatschappij en daarom is hij onaangepast, vindt zijn omgeving. Zijn leraren, familie, hulpverleners wijzen hem af, waardoor hij er weer niet bij hoort.

Omdat Daan toch ergens bij wil horen, richt hij zich op zijn groepsgenoten. Deze jongeren zijn echter niet altijd het goede voorbeeld voor hem.

Daan: Sommige jongens gedragen zich groter. Binnen gedroegen ze zich als een imbeciel en wanneer ik buiten met ze kwam waren ze weer poeslief en gezellig en leuk. Daar zit ook een verschil in. Twee gezichten. Veel jongens zeggen ook dat ze twee gezichten hebben. Binnen allemaal groot sterk en buiten zijn ze heel lief voor je en delen ze een patatje met je. Zo zijn al die jongens daar. Twee maskers.

De andere jongeren laten vergelijkbaar gedrag zien als Daan. Je groter voordoen, jezelf overschreeuwen terwijl je angstig bent van binnen. Hier leert Daan weinig nieuws van.

Zijn angst er niet bij te horen of afgewezen te worden levert Daan spanning op. Op goede momenten ziet Daan ook hoe hij daar in de interactie tussen hem en zijn begeleiders mee omgaat.

Daan: En ook wanneer je positieve aandacht vraagt dan merk je dat de leidingen je wat lossen laten. En wanneer je ze nodig hebt dan hoef je niet te vragen dan zijn ze er al voor je. Ze zien het aan je. Omdat je, wanneer je die negatieve aandacht vraagt, dan heb je eigenlijk een muurtje half voor je hangen en dan zeggen ze we kunnen er wel overheen, maar omdat je die negatieve aandacht vraagt dan denken zij ook daar gaan we niet mee werken. En wanneer dat muurtje heel laag is en je doet gewoon normaal. Je gedraagt je dan verdiept de leiding zich ook eerder in jou en dan word je ook eerder gehoord. En dat is wat veel mensen vragen. Ze willen gehoord worden op de juiste manier.

Int.: En dat is makkelijker zonder het muurtje?

Daan: Er werd ook een tijd gezegd dat ik een muur had opgebouwd waar ik niemand in wilde laten en dat was ook de fout. Ik weet nog dat ik van [BEEP] naar de [BEEP] in ben gegaan. En de eerste dag was ik al weer weg en de tweede dag was ik weer weg en de derde dag was ik door een raam heen gegaan en was ik weer weg. En ja toen werd het gelijk erger en erger en uiteindelijk is het wel weer wat rustiger geworden.

Door zich achter een muurtje te verbergen, wil Daan zich onttrekken aan allerlei interacties die hem spanning opleveren. In zekere zin vlucht hij daarvoor. Dat een van zijn twee reacties om met spanning om te gaan. En die reacties worden mede beïnvloed door verkeerde voorbeelden van groepsgenoten. Vluchten is zijn primaire reactie: blowen, spijbelen en afspraken ontduiken. Echter, vluchten is niet altijd een optie, omdat hij soms niet de kans krijgt om te vluchten. Hij kan letterlijk niet weg, hij zit opgesloten. Als dat gebeurt, gaat hij in vechtmodus, bijvoorbeeld door op agressieve toon de discussie aan te gaan of zelfs fysiek agressief te worden.

Mensen in de omgeving van Daan weten in beide situaties niet hoe ze met hem om moeten gaan. Deze onmacht bij anderen komt voort uit verschillende emoties: boosheid dat hij niet luistert, teleurstelling dat het niet lukt om hem op het goede pad te houden, irritatie omdat hij zoveel belooft en elke belofte lijkt te breken en frustratie vanwege alle energie die zijn omgeving in hem stopt met te weinig resultaat.

Zijn begeleiders gaan met deze onmacht om door Daan verder te (willen) disciplineren. Disciplineren betekent praktisch dat de regels worden aangescherpt en zijn vrijheden verder worden ingeperkt. Daan voelt weer dat er niet naar hem geluisterd wordt, wat zijn angst voor afwijzing versterkt.

De onmacht heeft bij zijn pleegouders een andere uitwerking. Zij geven het op om hem verder te begrenzen in zijn gedrag. Dit heeft meer onaangepast gedrag tot gevolg.

In dit plaatje zie je dat linksom (meer disciplineren) of rechtsom (onvoldoende begrenzen) uiteindelijk hetzelfde gevolg hebben: Daan hoort er niet meer bij. En daarmee wordt de angst van Daan in wezen weer vergroot!

Daan: Met je muurtje verbreek je het contact met de hulpverleners. Ja ook gewoon met de buitenwereld hoor, ik had geen behoefte aan niets meer. Eigenlijk voelde ik me een beetje verraden. Ik mocht niet mee op zomervakantie van mijn ouders. En ik moest 4 weken in een open groep. En daar zaten alleen 18 jarigen en ik kwam daar als 12 jarige binnen.

Daan gaat verder:

Daan: Je voelde je helemaal alleen staan. Ja van [BEEP] naar [BEEP] is best wel een stukje en ik kon niet even de trein instappen en terug. Mijn ouders waren met vakantie. Van mijn zus had ik het gevoel van dat ze me niet hoefde te zien. Dan voel je je Remy alleen op de wereld.

INTERVENTIES

WAKE UP CALL

Daan: En je bent zo geschrokken van die rechtszaak. Ja, normaal wordt hij met 3 maanden verlengd, de laatste keer zeiden ze: 'Het wordt 6 maanden'. Ik dacht: 'Hè, ik krijg elke keer 3 maanden en nu in een keer 6 maanden'. Dus dat kan alleen maar erger worden. Dus toen dacht ik: 'Ja dan moet er echt wat veranderen'.

De uitspraak van de rechter om de ondertoezichtstelling met meer maanden te verlengen dan daarvoor, was voor Daan een wake-up call. Op dat moment raakte hij gemotiveerd om zijn problemen aan te pakken en dat maakte dat de volgende interventies kans van slagen hadden.

INTERVENTIE 1: ONVOORWAARDELIJKE STEUN

Voor Daan is belangrijk dat hij er bij hoort. Daarom is de eerste interventie dat hij onvoorwaardelijke gesteund wordt: men is er altijd voor hem en er wordt naar hem geluisterd. Soms is dat zo simpel als fysiek aanwezig zijn

en soms betekent dit dat er een gesprek met Daan wordt gevoerd, waarin ieder zijn eigen inbreng heeft. Vertrouwen is essentieel in die samenwerking.

Daan: Ik hoorde er veel jongeren over praten. Wanneer ze zich vertrouwd voelen dan merk je dat de jongeren niet agressief reageren of kattenkwaad uithalen. Ze denken dit is een chille leiding dus dan gaan wij ook chill doen. En daar zit het hem echt in. Vertrouwen is echt belangrijk voor jongeren. Je zit in een soort van jongerengevangenis. Dus wie kan een jongere op dat moment vertrouwen. Je wordt door de politie of je ouders wordt je er naar toe gebracht. Dus dat vertrouwpunt valt al weg. En dan komen leidingen die je niet kent zich er mee bemoeien.

Int.: En wat is nodig om dat vertrouwen te creëren?

Daan: Nou ik denk dat voor binnen moeten de leidingen zich meer verdiepen in wat het kind wil. Want het is meestal gewoon via regeltjes opgelegd en de begeleiders die zelf ook een laten we zeggen kut verleden hebben gehad die kunnen zich verdiepen in de kinderen en die gedragen zich dus ook anders naar de kinderen. En dan zie ik ook persoonlijk dat die kinderen respect tonen naar die mensen omdat ze het zelf ook mee hebben gemaakt. Maar je hebt er ook leidingen die hebben alles geleerd via het boekje en die houden zich dan ook echt aan het boekje. En vooral daar kunnen de jongeren niet mee opschieten. Dus ik denk dat die mensen daar zouden ze iets mee moeten doen.

Int.: En je zegt verdiepen in de kinderen?

Daan: Ja een jongere voelt zich vertrouwt als diegene hem begrijpt. En als iemand een boekje leest over problematiek, die leest het en die volgt dan het boekje en die volgt dan het idee achter het boekje. Maar iemand die het mee heeft gemaakt die heeft zo'n boekje helemaal niet nodig. Die kan gewoon naar zo'n jongere toekomen en kan zeggen ik begrijp je gevoel man. En die jongere kijkt op en denkt jij begrijpt het.

Naast begrepen voelen is vertrouwen krijgen een essentieel ingrediënt van onvoorwaardelijke steun voor Daan.

Int.: Wat maakt het dat je ouders tevreden zijn over Roy?

Daan: Ik denk toch grotendeels dat hij het begrijpt. Als mijn ouders een verhaal vertellen, dan zit ik daar van nu krijg ik kritiek om mezelf en dan zit ik echt te luisteren daar

wil helemaal niet bij zijn. Maar dan weet Roy het toch even terug te keren naar mijn ouders en dan pas weer naar mij. Dat niet alles op me gegoooid wordt. Hij zegt je moet luisteren en daarna mag je pas reageren. En afspraken worden gewoon duidelijk gemaakt. Ik vind het moeilijk om afspraken met m'n ouders te maken omdat ik het snel oneens ben. En ja dan komt er weer zo'n strijd en daar zitten we niet op te wachten. En met Roy er bij gaat het eigenlijk heel makkelijk om afspraken te maken.

Door deze gesprekken wordt de onmacht in zijn omgeving steeds kleiner, er wordt weer naar elkaar geluisterd en ieder heeft vertrouwen in de ander.

INTERVENTIE 2: STRUCTURERENDE GESPREKKEN

Omdat Daan impulsief is en snel overspoeld wordt door informatie, bestaat de tweede interventie uit een serie structurerende gesprekken. Die gesprekken zijn gericht op zijn toekomst, het volgen van een opleiding om uiteindelijk werk te vinden en dan zelfstandig te kunnen worden. In zo'n gesprek werden scenario's doorgesproken – bijvoorbeeld wat kan er gebeuren als je iets steelt en wat dat betekent voor zijn toekomst. Ook komt in het gesprek aan de orde wat alternatieven zijn voor zijn gedrag, zodat er minder heftige consequenties vanuit de omgeving zijn; bijvoorbeeld door gestolen goederen terug te geven.

In het voeren van deze gesprekken is het belangrijk aan te sluiten bij zijn eigen levenslessen en ervaringen. Het gaat er om hem te helpen uit te pluizen wat zijn idee werkelijk omhelst door naar hem te luisteren, hem zelf te laten nadenken over wat het voor hemzelf betekent en door het idee te kaderen en praktisch haalbaar te maken. Hij mag daarin ook fouten maken.

De structurerende gesprekken richten zich ook op zijn belevingen. Daan vertelt over hoe zijn begeleider Roy hem als het ware 'bespeelt', zodat hij zijn gevoelens beter op een rijtje krijgt.

Daan: Hij speelt juist op de dingen die gevoelig liggen en daar gaat hij op dat moment op in spelen. Je kan het zien als een beetje chanteren van gevoelens. Ja dat vindt ik mooi gezegd. Bijv. als ik me kut voel omdat ik een week binnen moet zitten omdat

ik wat gedaan heb. Dan gaat hij i.p.v. over buiten praten gaat hij over binnen praten. Van wat kan je binnen doen. Hij gaat dingen omdraaien. Hij speelt een beetje met het gevoel waar je mee zit. En dat gevoel verandert dan best wel snel.

Door steeds maar verder door te vragen kan zijn begeleider Daan helpen om dingen van meerdere kanten te zien.

Daan: Hij blijft maar doorvragen over wat wil je of wat voel je? Ja eigenlijk alles, alles wat speelt. Ik vind het een beetje moeilijk. Alles om me heen, mijn kringen. Hij vraagt naar mijn werkgever, naar mijn vrienden. Hij wil gewoon zoveel mogelijk en uitgebreid weten en dan probeert hij daar zijn mening op te baseren en wat het beste voor ons allemaal is. Een man met veel wijsheid over zijn vak. Dat doet hij ook bij je ouders dan? Ja zeker en dat vinden mijn ouders ook. Hij weet veel en hij doet het goed. Dan wil je hem ook niet weg hebben.

Op die manier wordt aangesloten bij Daan en zijn beleving maar wordt hij ook uitgedaagd tot alternatieven. Op basis hiervan kunnen afspraken worden gemaakt, waar Daan zich uiteindelijk aan kan houden.

INTERVENTIE 3: HERKENNEN EN OMGAAN MET SPANNING

Daan kent meer angsten, dan hij wil hebben of toegeven. De derde interventie is daarom bedoeld om Daan te helpen om te gaan met die spanning. Dat begint bij het herkennen wanneer de spanning bij hemzelf oploopt. Bij Daan zie je dat hij bijvoorbeeld gaat wiebelen of dat hij rood wordt. In gesprek met Daan wordt zo'n voorbeeld doorgesproken.

Daan heeft geleerd om – als die spanning inderdaad oploopt en hij herkent het – een rustmoment in te bouwen, zodat zijn omgeving hem weer kan bereiken. Ook staat hij toe dat zijn muurtje niet meer zo hoog wordt.

INTERVIEW 28:30-29:40 (LAGER MUURTJE).

Daan: Als ik me chagrijnig voel dan is die muur gewoon mega hoog en dan kan er ook niemand door heen. Maar dat kan de volgende dag kan het gewoon in 1 keer weg zijn. Het is echt wisselvallig bij mij. Maar ik vind niet meer dat hij zo hoog is als vroeger. Dat is voorbij. Ik luister nu ook veel naar mensen gewoon om te horen wat hun er van vinden. Dat is ook belangrijk. Als ik gehoord wil worden dan is het wel zo

netjes om ook naar anderen te luisteren. En kunnen zij jou ook helpen om dat muurtje wat af te breken? Ja sommige mensen laat ik er een steentje uit tikken en dan kunnen ze praten. Een soort van pauze in die chagrijnigheid of agressie. En wanneer daar eenmaal doorheen gekomen is dan is het gewoon weg. Dan valt hij in één keer.

RESULTATEN

RESULTATEN VOOR DAAN

De interventies hebben ertoe geleid dat Daan zich weer gehoord en gezien voelt. Hij is opgelucht en wil graag zijn best doen. Hij voelt zich er weer bij horen. Ook ervaart hij minder het gevaar van overspoeld te worden door informatie en voelt hij zich minder angstig.

Het positieve contact tussen Daan en zijn pleegouders en begeleiders is er weer. Daan woont inmiddels weer in het pleeggezin. In eerste instantie als overbrugging, maar zoals het er nu uitziet waarschijnlijk voor een langere periode; totdat hij voldoende zelfstandig kan functioneren. Daan en zijn pleegouders zijn bereid om – met ondersteuning door ambulante hulpverlening – weer energie in hun relatie te stoppen.

Toch wordt het gedrag van Daan ook nog regelmatig als zorgwekkend ervaren. Daan bluft bijvoorbeeld nog steeds dagelijks en blijft moeite hebben om niet te handelen naar impulsieve gedachtes zoals het stelen van een scooter. Daan vind dat moeilijk en is ook wel bang dat het toch weer mis gaat.

Hij is bijna niet meer agressief en er zijn geen grote conflicten meer met zijn omgeving.

Door samen op te trekken met een duidelijk toekomstperspectief, daar ideeën over te hebben en dit te bespreken en concreet te maken, heeft Daan weer richting in zijn leven. De richting wil wel eens veranderen van

kok naar stukadoor. Positief is dat hij inmiddels zijn diploma behaald heeft en op een werk- en leerplek zit, waar hij tot zijn recht komt.

GELEERDE LESSEN VOOR HULPVERLENERS

Wat op het eerste oog lijkt op een motivatieprobleem, heeft eigenlijk een heel ander karakter. In dit geval ligt er een veel diepere behoefte onder, de behoefte om er bij te horen. Door de focus te verleggen van motiveren naar onvoorwaardelijk steunen, steek je in op die diepere, onderliggende behoefte.

De rol van sleutelfiguren moet daarbij niet onderschat worden. Dit is een van de meest belangrijk geleerde lessen. Op verschillende momenten zijn er hulpverleners geweest, die Daan het gevoel hebben gegeven dat er naar hem werd geluisterd en dat Daan hen kon vertrouwen.

Het classificeren van gedrag kan op voorhand al beelden oproepen over wie de jeugdige is. Wanneer bij Daan de nadruk was blijven liggen op ADHD en ODD en de angst voor een verstoorde persoonlijkheidsontwikkeling, dan was zijn onderliggende behoefte niet snel in beeld gekomen. Iemand is meer dan zijn diagnoses.

In dit soort situaties spelen vele emoties. Emoties kunnen je gedrag gaan leiden. Het is dan ook van belang om de emoties bij jezelf als hulpverlener te leren signaleren net als de jeugdige dat leert.

AFSLUITING

Dit was de casus 'Ik voel me zo verdomd alleen'. Hopelijk was het interessant en heeft het inspiratie opgeleverd voor eigen cliënten. Reacties/vragen zijn uiteraard welkom. Die kunnen online, via de website worden geplaatst. Bedankt voor het luisteren.

Bezoek de website van leren van casussen: <http://lerenvancasussen.cce.nl>

Bezoek de website van het CCE: <http://www.cce.nl>